

УДК 159.9:001.891:37.091.64

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-4\(229\)-121-127](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-4(229)-121-127)

УГЛОВА ОЛЬГА ВІТАЛІЇВНА,

наукова співробітниця відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України, м. Київ, Україна

Olga Uhlova,

Researcher at Department of Scientific Information and
Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi State Scientific
and Educational Library of Ukraine NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: ural140466@gmail.com,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5888-5142>

ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ З ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

А Здійснено комплексний аналіз процесу підручникотворення у галузі психологічних наук у його історико-теоретичному та сучасному вимірах. Розглянуто етапи становлення психологічного знання та його відображення в навчальній літературі, проаналізовано основні підходи до створення підручників з психології в різні історичні періоди. Особливу увагу приділено трансформації змісту, структури та дидактичних принципів сучасних психологічних підручників в умовах цифровізації освіти та міждисциплінарної інтеграції. Визначено ключові тенденції та виклики підручникотворення, зокрема необхідність адаптації до потреб здобувачів освіти, інтерактивності навчального матеріалу та відповідності сучасним науковим досягненням. Обґрунтовано перспективи розвитку підручників з психології в контексті глобалізації освітнього простору.

Ключові слова: підручникотворення; психологічні науки; навчальна література; історико-теоретичний аналіз; дидактичні принципи; цифровізація освіти; міждисциплінарність; освітні інновації

TEXTBOOK CREATION IN PSYCHOLOGICAL SCIENCES: HISTORICAL-THEORETICAL AND CONTEMPORARY CONTEXT

S The article highlights the theoretical, historical, and methodological foundations of psychology textbook development within the context of the evolution of psychological education and the contemporary transformation of the educational environment. The relevance of the study is determined by the need to generalize the historical experience of developing educational literature in psychology, identify the patterns of its evolution, and substantiate the conceptual principles for improving modern psychology textbooks in accordance with the requirements of competency-based education, digitalization, and European integration.

A comprehensive analysis of the evolution of psychology textbook development was conducted, revealing the historical and theoretical prerequisites for its formation, as well as identifying current trends and future prospects for the improvement of educational literature in psychology.

The study analyzes the stages of the development of psychological knowledge and its representation in educational literature, from classical works to contemporary textbooks. It characterizes the development of both national and international traditions of psychology textbook development and examines the evolution of the content, structure, didactic apparatus, and methodological tools of psychology publications. The principal trends in the development of contemporary psychology textbooks are identified, including a competency-based approach, interactivity, practice-oriented learning, multimedia integration, academic integrity, scientific relevance, and adaptability to the needs of diverse categories of learners.

The scientific novelty of the study lies in its comprehensive historical and theoretical interpretation of the development of psychology textbook creation, the systematization of the stages of its formation, the generalization of the trends in the evolution of the content and structure of psychology textbooks, and the substantiation of conceptual directions for their modernization under the conditions of contemporary educational transformations. The practical significance of the research consists in the possibility of applying its findings to the development of psychology textbooks and instructional materials, the improvement of educational programs, the training of future psychologists and educators, as well as further research in the history of psychology, pedagogy, and textbook theory.

Keywords: textbook development; psychological sciences; educational literature; historical-theoretical analysis; didactic principles; digitalization of education; interdisciplinarity; educational innovations

Постановка проблеми. Психологія сьогодні є наукою, яка привертає увагу не тільки фахівців різних спеціальностей, але й пересічних людей, що прагнуть підвищити свою психологічну культуру та вирішити життєві проблеми. Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки здійснюється через: академічні підручники, методичні посібники, професійні підручники, інтерактивні посібники, онлайн-ресурси, дисертаційні дослідження.

Отже, процес створення підручників є філософсько й практично виваженим процесом у становленні психологічної науки.

Аналіз актуальних досліджень. Упродовж останніх п'яти років проблема створення, експертизи та впровадження підручників з психології набула особливої актуальності у зв'язку з реформуванням освіти, цифровізацією освітнього процесу та необхідністю оновлення змісту психологічної освіти. Дослідження цього напрямку проводяться як українськими, так і зарубіжними науковцями.

В Україні провідне місце займають дослідження фахівців Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, в яких обґрунтовано психологічні критерії оцінювання підручників. Так, у навчальній програмі, розробленій Л. Шатирко, Л. Дзюбо, В. Бучмою, О. Гуровою, визначено вимоги до структури й змісту сучасної навчальної книги та розроблено підходи до психологічного аналізу підручників [14].

Значний внесок у розвиток цього напрямку зробили Л. Дзюбо, Л. Шатирко, які досліджують психологічні засади створення навчальної літератури, визначають психолого-педагогічні вимоги до сучасних підручників і беруть участь у розробленні методики їхньої психологічної експертизи [4].

Також науковці на чолі з О. Завгородньою досліджують причини фрагментарності психологічної науки, аналізують сучасні підходи до її подолання та пропонують теоретико-методологічний інструментарій, спрямований на підвищення якості психологічних досліджень [19].

Питання оцінювання якості навчальної літератури також розглядають О. Шатирко, В. Невмержицький, Л. Дзюбо, В. Бучма, які аналізують психологічні механізми сприйняття навчального тексту, критерії його доступності та відповідності віковим особливостям здобувачів освіти [12].

Окремим напрямом сучасних українських досліджень є створення електронних підручників і цифрових освітніх ресурсів. У цих питаннях працюють В. Бучма, О. Гурова, Л. Дзюбо, Л. Шатирко та інші науковці, які досліджують психодидактичні принципи цифрової навчальної літератури та її вплив на когнітивний розвиток учнів [14].

В українській науці поки ще не сформувалася окрема школа дослідження історії створення підручників з психології. Більшість публікацій розглядають їх у ширшому контексті історії психологічної освіти, викладання психології або розвитку навчально-методичного забезпечення. Саме тому огляд, підготовлений науковцями відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського О. Угловою, Г. Міськовим [21] є одним із перших спеціалізованих комплексних досліджень цієї тематики в Україні.

Серед зарубіжних дослідників значний інтерес становлять роботи V. Howard і C. Whitmore, які порівняли відкриті (Open Educational Resources) та комерційні підручники з психології. Автори встановили, що відкриті підручники не поступаються традиційним за якістю та позитивно оцінюються студентами, що підтверджує перспективність їхнього використання у вищій освіті [24].

Проблему змістового наповнення сучасних підручників активно досліджують J. Slade та R. Gurung. На основі проведеного нами контент-аналізу п'яти найпоширеніших вступних підручників з психології вони встановили низький рівень збігу ключових понять між різними виданнями, що свідчить про відсутність єдиного стандарту структурування навчального матеріалу [26].

Подальшим розвитком цього напрямку стала робота L. Rutter, J. Slade та R. Gurung, у якій здійснено порівняння змісту сучасних підручників із тематикою найавторитетніших психологічних журналів. Автори довели існування суттєвого розриву між актуальними науковими дослідженнями та змістом навчальної літератури, що потребує регулярного оновлення підручників [25].

Отже, здійснений нами аналіз сучасних досліджень свідчить, що українські науковці переважно зосереджуються на психологічній експертизі, методичних засадах створення та впровадження підручників, тоді як зарубіжні автори досліджують зміст навчальної літератури, відповідність сучасним науковим досягненням та ефективність використання різних моделей підручників в освітньому процесі. Це свідчить про взаємодоповнюваність українських і міжнародних досліджень і створює підґрунтя для розроблення нових поколінь підручників з психології.

Також можемо сказати, що проблема підручникотворення у галузі психології досліджувалася з кінця ХХ ст. й у ХХІ ст. як у дидактичному, так і методичному аспектах, проте історія їхнього створення потребує подальшого глибокого вивчення.

Мета статті: довести, що підручники з психології відображають науково-освітню динаміку суспільства; є формою репрезентації наукового знання й основу освітнього процесу; розкрити теоретико-методологічні особливості підручників з психології.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи історико-наукового аналізу, контент-аналізу навчальних видань, системний підхід до структури підручника та функцій навчального тексту. Також використано компаративістський підхід для порівняння підручників, створених у різні історичні періоди. Інформаційний аналіз передбачав вивчення змісту, структури, методичного апарату, мовного стилю та ідеологічного складника підручників.

Викладення основного матеріалу. Філософ Памфіл Юркевич заклав підвалини психологічної думки в Україні. Його праці не були класичними підручниками, але мали важливий вплив на розвиток гуманітарної думки, зокрема: «Серце і розум» – ідея, що пізнання має моральний складник, перевиданий 1993 р. під назвою «Серце і його значення в духовному житті людини» [23].

Отже, пізнання психічного має давню історію, хоча психологія як наука дістала визнання порівняно недавно – починаючи від другої половини XIX ст. Нині психологія утвердилася в статусі науки. Її пріоритетне місце у цій науці належить підручникам.

Концепції психічного розвитку Г. Костюка у парадигмі особистісної ефективності лежать в основі багатьох підручників і наукових праць з психології особистості. Ідеї становлення особистісної ефективності є важливими для розуміння ролі середовища – природного, предметного та суспільного, а також внутрішніх умов психічного розвитку. Так, Г. Костюк [6] інноваційно охарактеризував дитину як активного діяльниного суб'єкта власного саморозвитку, а ідеї саморозвитку та саморуху особистості, керування особистістю власним психічним розвитком у парадигмі особистісної ефективності стали статусними.

Кожний підручник з психології/загальної психології є науковою й творчою лабораторією вчених-психологів (М. Варій, Т. Говорун і В. Панок, Т. Дуткевич, Г. Костюк, С. Максименко, П. М'ясоїд, Т. Партико, І. Прокопенко та ін.) [2; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 13]; методологічні проблеми наукової психології знайшли свій розвиток у працях В. Рибалки

[15]; практична психологія є сферою наукових інтересів В. Панка, Н. Чепелевої, Т. Титаренко [10]. Також фахівцями досліджуються й інші напрями розвитку психології як науки.

На думку сучасних науковців, зокрема В. Татенка, у вітчизняних і зарубіжних підручниках і посібниках з психології, за якими навчаються майбутні фахівці-психологи й інші спеціалісти, питання переважно подаються або за схемою, відпрацьованою ще за радянських часів, або у настільки обрізаному вигляді, що залишається незрозумілим, чи є об'єкт психології і психічна реальність тотожними поняттями, чи ні, чи однаково формулюються предмет науки психології і предмет конкретного психологічного дослідження і чи взагалі потрібні всі ці поняття [18].

Детальніше розібратися в особливостях змісту підручників з психології, починаючи з XIX ст. й до сьогодення допоможе таблиця 1 «Порівняльний аналіз підручників з психології (XIX–XXI ст.)», де подано інформацію, що коротко характеризує статус психології, типи навчальних текстів, мову викладу матеріалу, методологію та тематику, представляє авторів, аналізує цільову аудиторію, ідеологічний вплив матеріалу, поданого в підручниках, та їх доступність для користувачів.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз підручників з психології (XIX–XXI ст.)

Критерій	XIX століття	XX століття	XXI століття
Статус психології	Частина філософії та педагогіки	Визнана наука, але під контролем ідеології	Самостійна наука, інтегрована в освітню систему
Тип текстів	Філософські есе, трактати	Академічні підручники, методички	Професійні підручники, інтерактивні посібники, онлайн-ресурси
Мова викладу	Церковнослов'янська, російська, частково українська	Переважно російська, українська – з 60-х рр.	Переважно українська
Методологія	Спекулятивна, морально-філософська	Матеріалістична, марксистсько-ленінська, наукова	Еклектична: когнітивна, гуманістична, культурно-історична тощо
Тематика	Душа, мораль, пізнання	Воля, відчуття, мислення, трудова діяльність	Особистість, емоції, когніції, соціальна поведінка, ментальне здоров'я
Автори	П. Юркевич, М. Костомаров	Г. Костюк, В. Роменець, С. Максименко (кінець століття)	С. Максименко, Т. Титаренко, О. Скрипченко
Цільова аудиторія	Освічена еліта, духовенство, педагоги	Вчителі, студенти педінститутів, науковці	Здобувачі вищої освіти, психологи, освітяни, практики, широке коло читачів
Ідеологічний вплив	Релігійно-філософський	Комуністична ідеологія	Вільна академічна думка
Доступність	Обмежена, рукописна або малотиражна	Масова, уніфікована	Доступна онлайн, у відкритому доступі

За інформацією, поданою у вищенаведеній таблиці, можна зробити висновок, що у підручниках відбувається еволюція психології як науки – від морально-філософської методології до культурно-історичної.

Отже, психологія пройшла шлях від філософських рефлексій (XIX ст.) до міждисциплінарної, практичної та наукової галузі (XX–XXI ст.).

У контексті української психологічної освіти та досліджень, варто звернути увагу на роботи авторів, чії підручники та наукові статті є важливим внеском у розвиток

психології як дисципліни. Метрами підручникотворення можна назвати С. Максименка та його класичний підручник «Загальна психологія» [7], а також створений ним у співавторстві з В. Соловієнком підручник «Психологія особистості», які є класичними для студентів психологічних спеціальностей в Україні [8]. Ці праці відрізняються ґрунтовністю, системним підходом і глибоким аналізом теоретичних засад. О. Бондаренко є провідним спеціалістом у галузі психологічного консультування та психотерапії, його підручник «Основи практичної психології» є одним із

найцитованіших в Україні, оскільки він поєднує теоретичні знання з практичними навичками [1]. В активі Т. Титаренко є одноосібні та колективні роботи в галузі соціальної та особистісної психології. Її підручники та статті, присвячені психологічній травмі, кризовим станам і життєвим стратегіям особистості, є надзвичайно актуальними, особливо в сучасних умовах, зокрема, монографія «Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності» [20]. В. Панок також зробив значний внесок у розвиток психологічної науки в цілому. Його роботи, присвячені методології психології, педагогічній і соціальній психології, є важливими для розуміння сучасних

тенденцій, зокрема, створений у співавторстві з Т. Титаренко, Н. Чепелевою підручник «Основи практичної психології» [10]. Не можна обійти увагою й дослідження В. Роменця, який вивчає психологію творчості та її вплив на розвиток особистості [17]. Вікова та педагогічна психологія є сферою наукових розвідок широкого кола науковців, серед яких ми відзначимо колективну працю з однойменною назвою, авторами якої є О. Скрипченко, Л. Долинська та З. Огороднійчук.

Представимо стисло характеристику проаналізованих нами підручників з психології як названих вище, так і не зазначених у попередніх оглядах авторів (табл. 2):

Таблиця 2

Підручники з психології та їх автори

Автор	Назва підручника, стисла характеристика
1	2
Г. Костюк	«Психологія» (кілька видань у 1930–1960-х роках), навчальні посібники для педагогів.
С. Максименко	«Загальна психологія» – сучасний академічний підручник.
Т. Титаренко	Екзистенціальна психологія, адаптація, життєвий шлях особистості.
О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук (2005)	Вікова та педагогічна психологія – систематизовано і представлено найновіші відомості з вікової й педагогічної психології, необхідні майбутньому вчителю, вихователю, психологу, соціальному працівнику. Ураховано не лише світові, але й вітчизняні досягнення з проблем розвитку, навчання та виховання. Дотримано принципу історизму та біогенетичного підходу.
О. Скрипченко (1990)	Вікова та педагогічна психологія – описує етапи психічного розвитку, враховує вітчизняні дослідження, подає матеріал структуровано.
В. Роменець (ред.)	Психологія – підручник, який охоплює фундаментальні питання загальної та соціальної психології.
В. Роменець (2004)	Психологія творчості – ключові питання психології творчості, формування та виявлення творчих здібностей людини на різних етапах її шляху до особистісної зрілості. З'ясовується структура творчого процесу, опрацьовується поняттєво-категоріальний апарат дослідження творчості. Уперше публікуються матеріали з архіву вченого, які є художньою ілюстрацією до теоретичних узагальнень.
І. Петухова, М. Заушнікова, О. Нежинськ, Н. Костевська (2024)	Психологія: вступ до спеціальності – популярний вступний курс, розкрито сфери професійної діяльності психолога, форми організації професійної взаємодії, проаналізовано практичне застосування напрямів роботи психолога, етичні принципи, стандарти й нормативну базу, що регламентує діяльність. Представлено досвід провідних професійних міжнародних і вітчизняних асоціацій. Вивчено особливості професійної підготовки психологів, ризики професії, актуальні виклики психологічної практики, представлено дієві протоколи самопомогі населенню в умовах тривалого стресу.
Т. Говорун, В. Панок (2017)	Психологія – підручник для педагогічних ЗВО, сучасний, практико-орієнтований; містить завдання, ілюстрації, схеми.
С. Максименко, В. Соловієнко (2000)	Загальна психологія – висвітлено головні аспекти загальної психології, а також соціально-психологічні основи функціонування людських спільнот, зокрема злочинних, а також психологічні основи національної безпеки.
І. Пінкас (2002)	Психологія – тенденція до відкритості, наукового плюралізму та використання сучасних зарубіжних джерел.
В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. (2001)	Основи практичної психології – охоплює ключові аспекти практичної психології, як-от: психологічне консультування, психотерапію, психодіагностику та інші сфери застосування психологічних знань. Видання також може містити теоретичні основи психологічних теорій та практичні методики для роботи з різними клієнтами та групами.
В. Моляко (2006)	Загальна психологія – характеризуються орієнтацією на компетентності, інтеграцію з ІКТ, розвиток критичного мислення. Методичний апарат доповнено кейсами, самодіагностичними вправами, тестами.
Т. Партико (2008)	Загальна психологія – висвітлено головні феномени, властивості та закономірності психіки людини. Показано місце психології в системі сучасних наук, описано методи сучасної психології, природу та сутність психіки людини. Проаналізовано головні засади персонології, описано індивідуально-типологічні характеристики людини та особливості її перебування в соціумі. Розглянуто феноменологію пізнавальних та емоційно-вольових процесів людини

1	2
І. Прокопенко (2012)	<i>Психологія</i> – висвітлюється сучасний стан психології як системи теоретичних знань і експериментальних фактів, представлено шлях становлення психологічної науки, а також розкриваються взаємозв'язки класичних і сучасних поглядів вітчизняної і закордонних учених на закономірності психологічного життя людини.
Т. Дуткевич (2017)	<i>Загальна психологія</i> . Теоретичний курс – розкриваються базові знання з психології, а саме: поняття про психологічну науку, її основні категорії, методи, принципи, етапи історичного розвитку. Окрема увага приділяється висвітленню властивостей психічних процесів, розкриттю психологічної будови особистості, її тлумачення у різних теоріях, основ її творчості.
В. Рибалка (2017)	<i>Методологічні проблеми наукової психології</i> – побудова методології сучасної психологічної науки, в центрі якої стоять категорії особистості, її діяльності, здібностей, духовності.
О. Татенко (2009)	<i>Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми</i> – актуальні питання наукового пізнання загалом і зокрема теорії та методології сучасної психології, узагальнення і систематизація уявлення про суб'єкт, об'єкт, предмет і метод психологічного пізнання; авторська концепція визначення цих базових понять психологічної науки з позицій суб'єктно-вчинкового підходу.
П. М'ясоїд (2013)	<i>Курс загальної психології</i> – подано систему понять і категорій, яка охоплює становлення, функціонування, будову, феноменологію психічних явищ. Відтворюється історія і логіка набування психологічних знань, виокремлюються внески у цей процес психологів-теоретиків, висвітлюються здобутки психологічної науки. Психологічне пізнання характеризується як неупинний рух людської думки у її намаганнях збагнути природу і сутність психічного. Утверджується розуміння психології як фундаментальної науки світоглядного значення, що продовжує одвічно триваючу практику людського самопізнання.
М. Варій (2021)	<i>Психологія</i> – висвітлено головні аспекти загальної психології, а також соціально-психологічні основи функціонування людських спільнот, зокрема злочинних, а також психологічні основи національної безпеки.

Зроблений нами аналіз підручників з психології XIX–XXI ст. довів, що підручники XXI ст., на відміну від своїх попередників, відіграють важливу роль у підготовці спеціалістів, формуванні світогляду та розвитку критичного мислення; є не лише джерелом знань, а й інструментом розвитку критичного мислення, саморефлексії та професійної підготовки. Однак на основі проведеного нами аналізу можемо зауважити, що українські підручники мають глибоку теоретичну базу, але часто потребують оновлення та адаптації до сучасного освітнього середовища, тоді як зарубіжні вирізняються динамічністю, інтерактивністю та практичністю. Ідеальним варіантом для якісної підготовки студентів є поєднання як українських, так і зарубіжних джерел з урахуванням культурного контексту.

Зміст сучасних українських підручників з психології/педагогічної психології/практичної психології дає знання про: етапи становлення психології як науки та основний категоріально-понятійний апарат дисциплін; закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань; сутність і закономірності розвитку особистості, її структуру, індивідуально-психологічні властивості особистості; емоційно-вольові якості особистості, їх прояв у діяльності та спілкуванні тощо.

Завдяки практичній частині підручників майбутні фахівці розвивають уміння: аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та окреслювати шляхи їх розв'язання; орієнтуватися в основних теоретичних напрямках сучасної психології; здійснювати пошук інформації з різних психологічних джерел, із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань; формулювати думку, дискутувати, модифікувати висловлювання; застосовувати знання загальної психології при вивченні інших дисциплін тощо.

Зазначимо також, що сучасні підручники з психології за змістом виконують певні функції:

- перша й основна функція – фундаментальна – це надання структурованих знань. Відомо, що сучасний підручник з психології є базовим джерелом інформації, що знайомить здобувача вищої освіти з основними поняттями, теоріями, методами та історичним контекстом психологічної науки. Автори-дослідники систематизують складний матеріал від загальної та соціальної психології до нейропсихології та психології розвитку. Це створює міцну основу для подальшого навчання;

- стимулювання розвитку критичного мислення, адже різні наукові підходи та дискусії, спонукають студента аналізувати, порівнювати й оцінювати дослідницькі дані через: порівняння різних теорій (наприклад, психоаналізу та біхевіоризму); розбір етичних дилем; запитання для самоконтролю, що вимагають обґрунтованої відповіді;

- застосування знань на практиці. Автори підручників використовують реальні приклади, кейс-стаді та сценарії, що ілюструють, як психологічні теорії можуть пояснити поведінку людей у повсякденному житті, на роботі чи в соціумі. Когнітивна психологія може містити приклади того, як наш мозок обробляє інформацію під час прийняття рішень, що допомагає здобувачам зрозуміти практичну цінність вивченого;

- введення в науковий метод дослідження. Автори через зміст підручників пояснюють, як формулювати гіпотези, планувати експерименти, збирати та аналізувати дані. Це допомагає здобувачам розвинути наукову грамотність і підготуватися до власної дослідницької роботи; знайомитися з особливостями експериментальних та неекспериментальних методів, а також з принципами етики в психологічних дослідженнях;

– інтерактивність і доступність. Дизайн підручників: кольорові ілюстрації, діаграми, інфографіка та QR-коди, що ведуть до додаткових відеоматеріалів або онлайн-тестів. Це робить процес навчання цікавішим і допомагає здобувачам з різними стилями сприйняття інформації краще засвоїти матеріал.

На нашу думку, сучасний підручник/навчальний посібник – це завжди лабораторія автора щодо осмислення проблем сучасної психології. Сучасні науковці-психологи у своїх наукових пошуках детермінують поступ сучасних вітчизняних і навіть зарубіжних психологічних шкіл, течій, напрямів, авторських розвідок тощо. Як зауважує В. Рибалка, розмаїття теоретичних концепцій, підходів, методів, технологій, нових експериментальних фактів і гіпотез сьогодення потребує, як і в усі попередні періоди, їхньої своєчасної наукової систематизації, узгодження одне з одним на основі створення інтегруючих методологічних конструкцій [15, с. 4]. Дійсно, можемо стверджувати, що створення підручників – копітка наукова праця, яка дозволяє суб'єктам науки й освіти/навчання зрозуміти складну психологічну реальність, розробити нові концептуальні інструменти її осягнення, вдосконалення, використання.

Висновки. Проведене нами порівняння старих і сучасних підручників із психології ілюструє, що психологічна наука зазнала суттєвих змін як у змісті, так і в методології викладання. Старі підручники переважно базувалися на класичних теоріях, описовому підході та висвітленні фундаментальних понять, тоді як сучасні видання поєднують класичні концепції

з новітніми емпіричними дослідженнями, досягненнями нейронауки, когнітивної психології та міждисциплінарних наук.

Сучасні підручники характеризуються більшою практичною спрямованістю, використанням результатів доказових досліджень, інтерактивними методами навчання, цифровими ресурсами та прикладами з повсякденного життя. Крім того, вони більше уваги приділяють питанням психічного здоров'я, культурної різноманітності, етичним аспектам професійної діяльності психолога та розвитку критичного мислення студентів.

Водночас класичні підручники не втратили своєї цінності, оскільки вони містять фундаментальні теоретичні положення, що стали основою розвитку сучасної психології. Тому найефективнішим є поєднання класичних знань із сучасними науковими досягненнями.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз ефективності сучасних підручників у формуванні професійних компетентностей майбутніх психологів, вивчення впливу цифрових технологій і штучного інтелекту на викладання психології, а також порівняння підручників різних країн щодо змісту, методів навчання та відповідності сучасним міжнародним стандартам. Перспективним напрямом також є дослідження інтеграції новітніх наукових відкриттів у сфері когнітивної психології, нейропсихології та психології здоров'я до існуючих навчальних матеріалів, що сприятиме підвищенню якості психологічної освіти та її відповідності сучасним викликам суспільства.

Список використаних джерел

- Бондаренко О. Ф. Основи практичної психології : підручник. Київ : Либідь, 2001. 336 с.
- Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 288 с.
- Говорун Т. В., Панок В. А. Психологія : підручник. Київ : Академвидав, 2017. 376 с.
- Дзюбо Л. В., Шатирко Л. О. Сучасний підручник: психологічні завдання сьогодення. *Сучасні психологічні вимоги до підручника для Нової української школи*: зб. матеріалів наук. доп. круглого столу (м. Київ, 26 серп. 2021 р.). Київ, 2021. С. 38–41. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727406> (дата звернення: 8.07.2026).
- Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 388 с.
- Костюк Г. С. Психологія : підручник. Київ : Радянська школа, 1968. 576 с.
- Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 520 с.
- Максименко С. Д., Соловйenko В. О. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
- М'ясоїд П. А. Курс загальної психології : підручник. Київ : Вища школа, 2013. 495 с.
- Панок В. Г., Титаренко Т. М., Чепелева Н. В. Основи практичної психології : підручник. Київ : Либідь, 2001. 536 с.
- Партико Т. Б. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 416 с.
- Психологічний аналіз навчальної літератури для загальної середньої освіти : навч. посіб. / за наук. ред. С. Д. Максименка. Київ : Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2025. 113 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/747426> (дата звернення: 8.07.2026).
- Прокопенко І. Ф. Психологія : підручник. Харків : Фоліо, 2012. 512 с.
- Психологічна складова сучасної навчальної книги: показники і критерії психологічної експертизи : навч. програма для психологів-експертів / Л. О. Шатирко, Л. В. Дзюбо, Бучма В. В., О. В. Гурова. Київ : Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 13 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737996> (дата звернення: 8.07.2026).
- Рибалка В. В. Методологічні проблеми наукової психології : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2017. 240 с.
- Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 288 с.
- Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2005. 344 с.
- Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2009. 288 с.
- Теоретико-методологічний інструментарій інтеграції психологічного знання в контексті наукових вимог і стандартів ЄС: монографія / за заг. ред. О. В. Завгородньої. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 288 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737222> (дата звернення: 8.07.2026).
- Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності : монографія. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
- Углова О. В., Миськов Г. В. Українські підручники, посібники і програми з психології XIX–XX століття : бібліогр. огляд. Київ : Держ. наук.-пед. 6-ка України імені В. О. Сухомлинського, 2025. 44 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/745597> (дата звернення: 08.07.2026).
- Чепелева Н. В. Психологічне консультування : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 192 с.
- Юркевич П. Д. Серце і його значення в духовному житті людини. Київ : Дніпро, 1993. 256 с.
- Howard V. J., Whitmore C. B. Evaluating Student Perceptions of Open and Commercial Psychology Textbooks. *Frontiers in Education*. 2020. Vol. 5. Article 139. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2020.00139>
- Rutter L. P., Slade J. J., Gurung R. A. R. What's Hot in Psychology Today? Introductory Psychology Textbooks Coverage of Material in High-Impact Factor Journals. *Teaching of Psychology*. 2025. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1177/00986283251386843>
- Slade J. J., Gurung R. A. R. Not Quite on the Same Page: Comparing Key Terms in Introductory Psychology Textbooks. *Teaching of Psychology*. 2024. Vol. 51, iss. 3. P. 285–290. DOI: <https://doi.org/10.1177/0098628322111749>

References

- Bondarenko, O. F. (2001). *Osnovy praktychnoi psykholohii [Fundamentals of Practical Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Varii, M. Y. (2021). *Psykholohiia [Psychology]*: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Hovorun, T. V., & Panok, V. A. (2017). *Psykholohiia [Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Dziubko, L. V., & Shatyрко, L. O. (2021). Suchasnyi pidruchnyk: psykholohichni zavdannia sohodennia [Modern Textbook: Psychological Challenges of Today]. In *Suchasni psykholohichni vymohy do pidruchnyka dlia Novoi ukrainskoi shkoly [Modern Psychological Requirements for Textbooks for the New Ukrainian School]*: zb. materialiv nauk. dopovidei kruhloho stolu (pp. 38-41). Kyiv. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727406> [in Ukrainian].
- Dutkevych, T. V. (2017). *Zahalna psykholohiia. Teoretychnyi kurs [General Psychology. Theoretical Course]*: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Kostiuk, H. S. (1968). *Psykholohiia [Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Maksymenko, S. D. (2019). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Maksymenko, S. D., & Soloviienko, V. O. (2000). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*: navch. posib.. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- Miasoid, P. A. (2013). *Kurs zahalnoi psykholohii [Course of General Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Panok, V. H., Tytarenko, T. M., & Chepelieva, N. V. (2001). *Osnovy praktychnoi psykholohii [Fundamentals of Practical Psychology]*: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Partyko, T. B. (2008). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*: navch. posib. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Shatyрко, L. O., Nevmerzhytskyi, V. M., Dziubko, L. V., & Buchma, V. V. (2025). *Psykholohichni analiz navchalnoi literatury dlia zahalnoi serednoi osvity [Psychological Analysis of Educational Literature for General Secondary Education]*: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/747426> [in Ukrainian].
- Prokopenko, I. F. (2012). *Psykholohiia [Psychology]*: pidruchnyk. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Shatyрко, L. O., Dziubko, L. V., Buchma, V. V., & Hurova, O. V. (2023). *Psykholohichna skladova suchasnoi navchalnoi knyhy: pokaznyky i kryterii psykholohichnoi ekspertyzy [Psychological Component of the Modern Educational Book: Indicators and Criteria of Psychological Evaluation]*: navchalna prohrama dlia psykholohiv-ekspertiv. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/737996> [in Ukrainian].
- Rybalka, V. V. (2017). *Metodolohichni problemy naukovo psykholohii [Methodological Problems of Scientific Psychology]*: navch. posib. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Romenets, V. A. (2004). *Psykholohiia tvorchosti [Psychology of Creativity]*: navch. posib.. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V., & Ohorodniichuk, Z. V. (2005). *Vikova ta pedahohichna psykholohiia [Developmental and Educational Psychology]*: navch. posib. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
- Tatenko, V. O. (2009). *Suchasna psykholohiia: teoretychno-metodolohichni problem [Modern Psychology: Theoretical and Methodological Problems]*: navch. posib. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Zavorodnia, O. V. (Ed.). (2023). *Teoretyko-metodolohichni instrumentarii intehratsii psykholohichnoho znannia v konteksti naukovykh vymoh i standartiv YeS [Theoretical and Methodological Toolkit for the Integration of Psychological Knowledge in the Context of EU Scientific Requirements and Standards]*: monohrafiia. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/737222> [in Ukrainian].
- Tytarenko, T. M. (2003). *Zhyttievyyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [The Life World of Personality: Within and Beyond Everyday Life]*: monohrafiia. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Uhlova, O. V., & Miskov, H. V. (2025). *Ukrainski pidruchnyky, posibnyky i prohramy z psykholohii XIX-XX stolittia [Ukrainian Textbooks, Manuals and Programs in Psychology of the 19th-20th Centuries]*: bibliohr. ohliad. Kyiv: Derzhavna nauково-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745597/> [in Ukrainian].
- Chepelieva, N. V. (2004). *Psykholohichne konsultuvannia [Psychological Counseling]*: navch. posib.. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- Yurkevych, P. D. (1993). *Sertse i yoho znachennia v dukhovnomu zhytti liudyny [The Heart and Its Significance in the Spiritual Life of a Human Being]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Howard, V. J., & Whitmore, C. B. (2020). Evaluating Student Perceptions of Open and Commercial Psychology Textbooks. *Frontiers in Education*, 5, 139. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2020.00139>
- Rutter, L. P., Slade, J. J., & Gurung, R. A. R. (2025). What's Hot in Psychology Today? Introductory Psychology Textbooks Coverage of Material in High-Impact Factor Journals. *Teaching of Psychology*. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1177/00986283251386843>
- Slade, J. J., & Gurung, R. A. R. (2024). Not Quite on the Same Page: Comparing Key Terms in Introductory Psychology Textbooks. *Teaching of Psychology*, 51, 3, 285-290. DOI: <https://doi.org/10.1177/0098628322111749>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 08.07.2026

Цитувати: Углова О. В. Підручникотворення з психологічних наук: історико-теоретичний і сучасний контекст. *Імідж сучасного педагога*. 2026. № 4 (229). С. 121–127. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-4\(229\)-121-127](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-4(229)-121-127)